

Oost, west, Utrecht best?

Driehonderd jaar migratie en
migranten in de stad Utrecht
(begin 16e-begin 19e eeuw)

RONALD ROMMES

**Ronald Rommes,
Oost, West, Utrecht best? Driehonderd jaar migratie en migranten in de stad Utrecht (begin 16^e - begin 19^e eeuw)
(proefschrift Amsterdam 1998).**

Alleen de tekst die betrekking heeft op de emigratie van Weertenaren naar Utrecht in de 16e eeuw wordt weergegeven.

3 Het Utrechtse recruiteringsgebied vòòr 1580

3.1 Nieuwe burgers en andere nieuwkomers

Pagina 67

Tabel 15. Meest genoemde herkomstplaatsen 1536 – 1554

46x Amersfoort

43x Weert

30x Deventer, Wijk bij Duurstede

29x Culemborg

22x Amsterdam

Pagina 67/68

Vanuit het zuiden trok men veel meer naar Utrecht dan vanuit het noorden. De belangrijkste herkomstplaatsen in (het huidige) Noord-Brabant en Zuid-Limburg waren Den Bosch en Weert, daarna Grave en Roermond.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Weert wordt in de Utrechtse bronnen meestal omschreven als Wier(d)t. Behalve om fonetische redenen gebeurde dit mogelijk om verwarring te voorkomen met de Weerd, een deel van de Utrechtse stadsvrijheid.

Pagina 68

De migratie vanuit Weert was zeer omvangrijk. Na Amersfoort was dit de meest genoemde herkomstplaats van vreemdelingen in Utrecht. Er waren zelfs bijna tweemaal zoveel Weertenaren dan Amsterdammers! De trek uit Weert maakte deel uit van een bredere migratiestroom vanuit het Peel- en Kempenland in het Brabants-Limburgse grensgebied. Ook vanuit Helmond, Eindhoven, Geldrop, Heeze, Nuenen en andere plaatsen in die streek vond vestiging plaats. Zoals in hoofdstuk 6 zal blijken, ging het overwegend om migranten die in de textielnijverheid werkten.

4 Uitbreiding van het recruiteringsgebied: 1580 - 1670

4.2.2 De Zuidelijke Nederlanden

Pagina 84/85

Het aandeel van de Zuid-Nederlanders binnen de totale migratie naar Utrecht was in de 17^e eeuw vergelijkbaar met dat vòòr de Opstand. In de tussenliggende periode werd echter een hoogtepunt bereikt. Onder de nieuwe burgers die tussen 1580 en 1605 werden ingeschreven was Antwerpen de meest genoemde herkomstplaats. Met 30 vermeldingen werden steden als Amersfoort (21), Deventer (20), Weert (18), en Wijk bij Duurstede (18) ruimschoots overtroffen.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Bij deze cijfers moet bedacht worden dat van circa een kwart van de nieuwe burgers geen herkomst bekend is.

6 Economie en arbeidsmarkt

6.4 Nieuwe burgers 1581 - 1630

Pagina 154

Veel migranten waren er werkzaam in de textielnijverheid. Vrijwel de helft van hen kwam uit het Brabants-Limburgse grensgebied van de Peel en de Kempen. Het betreft het duidelijkste voorbeeld van regionale specialisatie op de Utrechtse arbeidsmarkt. Het herkomstgebied was sinds de late middeleeuwen een typisch afstotingsgebied, waar de textielnijverheid vanouds een belangrijke rol had gespeeld.²⁹⁰ Weert was met 39 vermeldingen verreweg de belangrijkste herkomstplaats binnen het gebied: 1 'drapeneerder', 7 linnenwevers, 18 wolwevers en 13 niet nader gespecificeerde wevers.

²⁹⁰ Mertens, *Handel en Wandel van de teuten* 294-303. Zie ook: Monna, 'Textielnijverheid te Weert' en Roosenboom, 'Economische heroriëntatie in Helmond'.

Pagina 155

Van exportnijverheid was alleen sprake in onderdelen van de textiel- en de metaalnijverheid. Specialistisch vakmanschap speelde daarin een grotere rol en de migranten kwamen dikwijls van verder weg. Het duidelijkst was dit het geval bij de textielnijverheid, die in hoge mate gevoed werd met arbeidskrachten vanuit het textielcentrum Weert en omgeving. Bevolkingsdruk in het herkomstgebied en de vraag naar wevers, volders en textielververs in de vestigingsplaats verbonden Utrecht met het Peel- en Kempenland.

Pagina 159

Afgezien van een aantal sjouwers en schippers bestond het overige deel van de categorie economische dienstverlening vrijwel volledig uit herbergiers. Van deze laatste groep werden er veel na 1604 ingeschreven toen het toezicht op de plicht om het burgerschap te winnen voor hen werd verscherpt. Het ging om een zeer heterogeen groep. Zo treffen we enkele Brusselaars aan, Engelsen, Schotten, Fransen (onder andere uit het toen nog zelfstandige Lotharingen), Duitsers, Friezen, Vlamingen, een Zwitser, enz.

Aan hun herkomst ontleenden ze soms de naam van hun etablissement: Bastiaen de Kemp uit Wijk bij Duurstede gaf zijn herberg de naam van de stad en Beerndt Jansz (van Warendorp) was herbergier in 'De stad van Warendorp'²⁹⁶. Andere namen waren 'Culemborg', 'Wiert' (Weert), 'Santen'(Xanten), 'Ceulen' en 't Wapen van Den Bosch'.

²⁹⁶ Warendorf in Westfalen.

Pagina 159/160

Het belang van de herbergen ging verder dan slechts het bieden van logies.²⁹⁸ Het waren trefpunten waar migranten uit allerlei gebieden streekgenoten konden ontmoeten. De sociale functie was daarmee vooral voor vreemdelingen erg belangrijk. Niet toevallig stond herberg 'Wiert' in de Geertesteeg bij de Geertekerk, een buurt waar veel Weertse immigranten kwamen wonen. Herbergen hadden ook een economische functie omdat er arbeidsbemiddeling plaatsvond. Beroepsgenoten konden elkaar treffen en informatie uitwisselen over (potentiële) werkgevers of vrijkomende werkplaatsen. Vooral voor nieuwkomers in de stad was dit van cruciaal belang omdat dit in hoge mate hun kansen op een langdurig verblijf in de stad bepaalde.

²⁹⁸ Vgl. Clark, 'Reception of migrants in English towns', 59-61.

7 Samenleven in een multiculturele stad

7.1.2 Migranten van binnen en van buiten de Republiek

Pagina 179/180

Het meest interessante geval van ruimtelijke concentratie van immigranten deed zich voor onder de Limburgers in de wijk Pekstokken in het zuidwesten van de stad. Vooral in de omgeving van de Geertekerk waren er veel te vinden. Vrijwel al deze Limburgers kwamen uit de omgeving van Weert zodat de link met de textielnijverheid snel gelegd is. De naam van de nabijgelegen Volderbrug over de Grote Gracht wijst daar ook op. Vermoedelijk was dus sprake van een wijk waarin textielmigranten uit het Weertse in elkaars nabijheid verbleven als buurtgenoten, beroepsgenoten en streekgenoten.

In het zuidwesten van de stad zijn dus duidelijk de contouren te ontwaren van een sociaal netwerk met een Limburgse identiteit. De aanwezigheid van de herberg 'Wiert' (Weert) in de Geertesteeg droeg hier sterk aan bij.³²⁹ Werk, logies en dagelijkse contacten met streekgenoten moeten een hecht netwerk hebben gesmeed dat tot het midden van de 17de eeuw heeft bestaan. Voor nieuwe migranten uit Weert en omgeving zal deze buurt lange tijd een belangrijk oriëntatiepunt hebben gevormd. Van alle bruiden en bruidegoms die van 1606 tot en met 1630 in de buurt van de Geertekerk woonden maakten de Limburgers circa 15 procent uit. Dit lijkt niet veel. Bedacht moet echter worden dat er onder de 85 procent overige eersthuwenden een niet gering aantal nazaten van eerdere migranten uit die streek waren, bijvoorbeeld de vele mensen met de achternaam 'van Wier(d)t'.

³²⁹ Volgens het vreemdelingenregister over 1536-1554 was er in 1536 ook al een tapper uit Weert. Helaas kan niet worden achterhaald waar deze gevestigd was.